

ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Стаття присвячена проблемі історичного та сучасного стану дослідження проблеми організації навчання учнів з особливими освітніми потребами з акцентом на поняття корекційної спрямованості.

Ключові слова: історія освіти, сучасні підходи, інклюзивна освіта, учні з особливими потребами

The article is devoted to the problem that examines the historical and current state of research on the problem of organizing the education of students with special educational needs, with an emphasis on the concept of collection orientation.

Key words: history of education, modern approaches, inclusive education, students with special needs

Ставлення суспільства до людей з психофізичними порушеннями є вирішальним фактором у наданні соціальних та освітніх послуг. Таке ставлення варіюється від агресії до захисту та врахування індивідуальних особливостей. Зміна тенденцій в оцінці розвитку людей у суспільстві спричиняє зміни в їхній освіті.

У спеціальній педагогіці виділяють етапи зміни державного і суспільного ставлення до людей з порушеннями розвитку та їх освіти в Західній Європі (М.М. Малофєєв):

Перший період - 9-8 ст. до н.е. - 12 ст. н.е. - від агресії та нетерпимості до визнання необхідності допомоги.

Другий період - 12 ст. н.е. - 18 ст. 70-80-ті роки: Визнання того, що сліпі та глухі діти можуть навчатися, від притулків з індивідуальним навчанням до перших спеціальних навчальних закладів.

Третій період - з 70-х років 18 століття до початку 20 століття - від усвідомлення можливості навчання дітей з сенсорними порушеннями до визнання освітніх потреб та освітніх прав аномальних дітей.

Формування системи спеціальної освіти.

Четвертий період - початок 20 століття - 70-ті роки 20 століття - від визнання необхідності спеціальної освіти для окремих категорій аномальних дітей до усвідомлення необхідності спеціальної освіти для всіх, хто потребує спеціальної освіти. Розвиток і диференціація спеціальної освіти.

П'ятий період - 70-ті роки 20 століття - сьогодення - від рівності прав до рівності можливостей, від ізоляції до інтеграції [1, с. 6].

Тривалий час ставлення до людей з психофізичними порушеннями ґрунтувалося на медичних моделях, згідно з якими люди з порушеннями

розвитку вважалися хворими і потребували допомоги та догляду. Тому дітей з психофізичними порушеннями відправляли до спеціальних закладів, де вони отримували спеціальну допомогу, догляд та освіту. У 20 столітті допомога людям з психічними та фізичними порушеннями була організована під гаслом "рівних прав для всіх", але в більшості випадків це залишалося лише на папері. На практиці навіть діти з легкими порушеннями розвитку були змушені навчатися в окремих закладах.

Тимчасовий режим управління медичної моделі позначився і на понятійно-категоріальному апараті. Зокрема, використовувалися такі терміни, як "аномальні", "неповноцінні", "глухонімі" та "діти з фізичними вадами".

У 70-х роках 20 століття в Європі з'явилася модель оцінки психофізичної інвалідності, яка сприяла зміщенню акценту з інвалідності (біологічні чинники) на цілісну особистість і цінності людини (соціальні чинники). В основі цього лежало вчення Л.С. Виготського про особливості комплексної природи психофізичних порушень та його акцент на соціальних аспектах розвитку дитини. У своїх працях Виготський стверджував, що спеціальні школи створюють для дітей закритий світ, в якому все пристосоване до їхніх недоліків. Штучна сегрегація і відрив від сім'ї та здорових однолітків призводить до формування людини, яка не впевнена в собі, своїх здібностях і навичках і не готова до життя в суспільстві. Прихильники соціальної моделі наголошують, що не можна судити про людей через призму інвалідності. Її девіз - "рівні можливості для всіх".

Ця соціальна модель лягла в основу Декларації про права людей з інвалідністю, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1975 року. У цьому документі інвалідність визнається не медичною, а соціальною і правозахисною проблемою.

В.І. Бондар, В.В. Засенко, В.В. Золотовлев, Л.К. Одинченко, В.М.Синьов, М.О. Супрун, О.М. Таранченко, С.В. Федоренко та інші показують, що кожна країна має власний досвід аналізу теорії та практики спеціальної освіти. Вони з'ясували, що в Україні існують історичні передумови тенденції до інтеграції та інклюзії та етапи еволюції державного і суспільного ставлення до людей з особливими освітніми потребами. За часів Київської Русі держава не виявляла відкритої агресії до людей з психофізичними порушеннями. "Кормча книга" застерігала від образи людей з інвалідністю, погрожуючи їм відлученням від церкви; в 11 столітті Перші притулки для таких людей були побудовані в печерних монастирях Києва. Пізніше саме Церква виділяла кошти на опіку над людьми з інвалідністю [1, с. 6].

У нашій країні надавалася підтримка дітям з особливими потребами, але активне просування інтегрованої та інклюзивної освіти почалося пізніше, ніж в Європі. Для європейських країн п'ятий етап розпочався в 1970-х роках з прийняттям Декларації ООН про права людей з інвалідністю та низки інших документів, які закріпили в суспільній

свідомості соціальну модель, що цінує психічні та фізичні порушення. В Україні цей етап розпочався у 1990-х роках, після здобуття країною незалежності та ратифікації низки міжнародних документів, що визначають захист прав людини загалом і права на освіту зокрема.

Саламанкська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами, прийняті в червні 1994 року учасниками Всесвітньої конференції з освіти осіб з особливими потребами, організованої за підтримки ЮНЕСКО в Саламанці (Іспанія), мали велике значення не тільки для України, але й для інших країн. У документі підкреслюється актуальність проблеми для всього світу і недоцільність вирішення питання освіти в ізоляції. У ньому підкреслюється, що інклюзивна освіта має бути частиною підготовки вчителів і нової соціальної та економічної політики.

Актуальність інклюзивної освіти також залежить від кількох факторів. Одним з них є вдосконалення системи охорони здоров'я, в тому числі при народженні, для дітей з групи ризику (наприклад, недоношених дітей), що є однією з причин збільшення кількості дітей з особливими психофізичними розладами та незначними відхиленнями від типового розвитку в цілому. Водночас батьки хочуть, щоб їхні діти з особливими потребами навчалися в інклюзивному середовищі та разом з іншими дітьми такого ж віку.

Аналізуючи національні тенденції, В.М.Синьов вказує на явища з 1990-х років і до сьогодні, які сприяють впровадженню міжнародних стандартів у сфері соціалізації. Це, зокрема, розширення мережі соціально-реабілітаційних центрів, посилення наукових досліджень з питань інтегрованої освіти, створення державних інституцій, що опікуються проблемами людей з інтелектуальними та фізичними порушеннями, розробка нових концепцій спеціальної освіти для людей з інтелектуальними та фізичними порушеннями, створення систем раннього корекційного супроводу та державної підтримки [1, с. 7].

Як освітня парадигма, інклюзивна освіта ґрунтується на ідеологічному керівному принципі соціальної інклюзії (участі всіх членів суспільства в соціальному середовищі) і є частиною стратегії розвитку демократичних суспільств, оскільки рівність, доступність і забезпечення якості освіти є наріжними каменями її функціонування. Інклюзивна освіта, за визначенням глобальних міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ін.), має гарантувати право на якісну освіту шляхом задоволення базових освітніх потреб усіх дітей. Особливу увагу слід приділяти дітям, які через свої психофізіологічні, етнічні, релігійні, мовні чи інші особливості піддаються найбільшому ризику маргіналізації.

Основна ідея інклюзивної освіти полягає в переході від інтеграції в навчальні заклади до інтеграції в суспільство [2, с. 7].

Тенденція до інклюзивної освіти сформувалася на тлі інтеграційних процесів, особливо щодо дітей з психофізичними порушеннями та дітей з інвалідністю, які історично були позбавлені можливості навчатися разом з

однолітками, навчатися в інтернатних закладах освіти та проводити час зі своєю сім'єю. Подолання соціальної (та освітньої) ізоляції дітей з особливими потребами, особливо дітей з інвалідністю, є етапом процесу, який триває вже майже два тисячоліття. На ранніх етапах розвитку суспільних відносин - повне виключення (ексклюзія), на більш пізніх - сегрегація в організованих освітніх центрах, процес інтеграції в суспільство та освіти (лат. *integratio*) та включення в суспільство та освіти (лат. *inclusion*).

Інтеграція та інклюзія як освітні явища передбачають участь дітей з порушеннями психофізичного розвитку або інвалідністю в загальноосвітньому середовищі за умови дотримання всіх вимог цього середовища. Учні, які беруть участь у загальноосвітньому процесі, повинні адаптуватися до умов навчального закладу в цілому, незалежно від їхніх здібностей чи індивідуальних потреб. Інтегровані освітні процеси, зумовлені зовнішніми змінами в суспільно-соціальній системі (Т.Лорман,), стосуються освіти дітей з порушеннями розвитку, в тому числі з інвалідністю, і не призводять до «внутрішніх» (А.Колупаєва) змін в освітньому процесі.

На відміну від інтеграції, інклюзія враховує розмаїття всієї учнівської спільноти, визначає особливі потреби, а не порушення розвитку і охоплює не лише учнів з психофізичними порушеннями, а й учнів зі специфічними відмінностями, зумовленими культурним походженням, етнічною приналежністю, мовою, релігією, соціально-економічними причинами, рівнем навчальних здібностей та іншими чинниками. Вона базується на задоволенні особливих освітніх потреб усіх дітей. Інклюзія як освітній феномен вимагає систематичних змін на всіх рівнях освіти і в усіх освітніх структурах, виходячи з особливих потреб виявлених дітей.

Інтеграція відрізняється від мейнстримінгу тим, що передбачає асиміляцію дітей, особливо з порушеннями психофізичного розвитку, в загальноосвітнє середовище без трансформаційних системних змін [2, с. 8].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Миронова С.П., Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

2. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / укл. А.А.Колупаєва, О.М.Таранченко. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Кабельнікова Н.В.